

Píše Markus Grill

(E*forum, 22. 12. 2021)

Karl Kraus žije! Přinejmenším ve vzpomínkách svých dodnes věrných přívrženců. „V mých očích,“ píše filozof a esejista Franz Schuh ve své nové knize *Lachen und Sterben* (2021) [Smích a smrt], „je Karl Kraus největším Rakušanem.“ Dodává: „A Bůh ví, že mnozí lidé to tak nevidí“ (s. 61). Když v roce 2018 poprvé vyšla biografie publicisty Antona Kuha, Krausova současníka a zavilého nepřítele, začali se Krausovi nepřátelé a stoupení (tzv. krausiáni) veřejně fejtonisticky ostřelovat. Autor, jenž i osmdesát let po své smrti takto rozděljuje, určitě zaslouží přízvisko „**Der Widersprecher**“ [Velký oponent]. Takto Krause nazval kulturolog **Jens Malte Fischer** v podtitulu své krausovské biografie, která vyšla v roce 2020 ve vydavatelství Paul Zsolnay.

Fascinujícímu a dozajista vysoce aktuálnímu fenoménu jménem Kraus, plnému mnoha protikladů, se autor publikace věnuje na 1100 stranách. Co do pouhého počtu stran je tak tato kniha více než dvakrát obsažnější než kompaktní biografie Friedricha Rotha (2003). Fischer se pohybuje spíše v podobných sférách jako Edward Timms a jeho monumentální dvousvazková studie o Krausovi z let 1986 a 2005 (německý překlad anglického originálu: 1995 a 2016). Zřejmě vzhledem k rozměrům publikace Fischer upustil od úvodu, jako jakýsi prolog přesto působí první kapitola. *Karl Kraus bydlí* (s. 17–23) je intimním vhledem do privátní sféry spisovatele, která je z velké míry neznámá. Tato strategie je chytrá, neboť hned ze začátku uspokojí čtenářskou zvědavost a zároveň čtenáře motivuje přečíst knihu až do konce. Imaginární prohlídka Krausova vídeňského bytu je možné vyložit i jako svého druhu autopoetologické gesto autora: s životopisem jsou totiž vždy spojeny jisté nedecentní, ano dokonce voyeuristické momenty.

Druhá kapitola *Dětství, rodina, mládí* (s. 24–53) se zabývá Krausovým českým původem (narodil se v Jičíně) a jeho rodinným zázemím; v centru pozornosti je vztah s otcem Jacobem Krausem. Krausův otec byl úspěšným výrobcem papíru – odtud pozdější hanlivá přezdívka jeho syna „Sackel-Kraus“ („pytlíkový Kraus“). V následujících 35 kapitolách nás autor velmi fundovaně uvádí do Krausova života a díla, také kriticky diskutuje zásadní otázky krausovského bádání: např. jeho politické postoje, vztah k židovství, názory na témata související s pohlavími, jeho chápání umění a mnohé jiné. Fischer obměňuje titulní leitmotiv a obraz Krause jako člověka, jenž rád odporuje, až ke Krausovi, jenž sám sobě protiřečí a jenž zásadním způsobem propojuje konzervativismus s radikálním progresivismem. Málo známým příkladem tohoto ambivalentního charakteru je Krausova skepse vůči pokroku, vycházející z hlubokého sepjetí s přírodou, která ovšem stála v rozporu s jeho zálibou

v automobilech, nebo skutečnost, že Kraus, mistr německého jazyka, byl vším možným, jen ne bibliofilem. Jak Fischer zjišťuje, Krausova knihovna byla „překvapivě skromná“ (s. 602), Kraus nečetl romány.

V roli životopisce přistupuje Fischer k předmětu svého zájmu s nepokrytou laskavostí, nenechává se jím ovšem zaslepit. Krausovy problematické stránky nepřechází. Aby čtenářům zpřístupnil Krausovy postoje a způsob jeho psaní, nešetří Fischer časem a energií a uvádí podrobné souvislosti. Než např. začne rozebírat Krausovu podporu autokratického politika Engelberta Dollfuše, velmi srozumitelně seznámí čtenáře s chaotickými poměry v rakouské politice dvacátých a raných třicátých let 20. století. V tomto ohledu lze chápat knihu nejen jako obraz jednoho života, ale rovněž jako portrét celé epochy. Šíře výkladu je vítaná, pokud slouží jeho lepšímu porozumění. Tak tomu ovšem není vždy. Místy se zdá, jako by se Fischer hodlal zabývat naprosto všemi osobami a událostmi v Krausově životě. Proto biografie postrádá přímou výkladovou linku a tempo. Následkem bezpočtu exkurzů je četba chvílemi zdlouhavá. Nevidíme důvod, proč je nezbytné v podkapitole *Zvířata a rostliny* uvádět anekdotu o Nietzschevi (srov. s. 609–610), stejně tak není jasné, proč autor v knize na s. 927 cítí potřebu zabývat se etymologií pojmu „citovat“. Tento velmi rozmáchlý styl s sebou nese mnoho redundancí. Přibližně pětiřádková pasáž o rakouské zahraniční politice za Dollfuše se zhruba za čtyři strany znovu objevuje v téměř identickém znění (s. 793/797).

Celkově vzato píše Fischer atraktivním způsobem. Tím více nás překvapí, jak špatná stylistická řešení místy volí. Jako příklad může posloužit formulace v souvislosti se zmínkou básníka O. Kernstocka („Ottokar Kernstock /von dem ihre Nationalhymne dichten zu lassen die spätere Republik den Geschmack hatte/“, s. 297). Především v kapitole o Krausově vztahu se Sidonií Nádhernou se kupí neobratné větné konstrukce, překvapí i romanticky dramatizující tón: „Nur weist aber das Leben Sidonies und vor allen Dingen das Nichtzusammenleben, aber nie für immer trotz aller Unterbrechungen Loskommen von Kraus darauf hin, dass sie die nötige Leichtigkeit des Nehmens und Gebens, des Schenkens und Lösens in eroticis nicht besaß“ (s. 336). Na výkladu o Krausově intimním životě se jasně ukazují úskalí každého životopisu, kdy se autor s časovým odstupem a omezenými informacemi pokouší o přesvědčivý popis především privátní sféry života dotýčných. U Fischera se zmíněné projevuje jako sklon k argumentaci pomocí domněnek. O tom svědčí výpovědi týkající se Krausova vztahu k Werfelovi, který se „byl mohl vyvinout zcela jinak“ (s. 425), nebo zmínky o lásce k Sidonii Nádherné, z níž se nestalo, „co z ní bývalo mohlo být“ (s. 338), popř. i laické lékařské spekulace o možných příčinách Krausovy smrti (srov. s. 962–963).

Většinu čtenářů tyto malé jazykové nesrovnalosti zřejmě nebudou vadit. Zmíněná obsírnost může být dokonce hodnocena pozitivně jako sympatická známka autorovy všímavosti pro podružnosti a lásky k detailu. Při četbě nahodilých ukázek, popř. při vědeckém užití publikace coby příručky stejně nejsou důležité. Pozitivně se v tomto ohledu jeví aparát knihy. Obsahuje mj. časový přehled, bibliografii a jmenný rejstřík. Jak Krausovým obdivovatelům, tak i čtenářům, které k němu váže odmítavý vztah, tento aparát dobře poslouží.

Přeložil Lukáš Motyčka

Jens Malte Fischer: *Karl Kraus. Der Widersprecher*. Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2020,
1008 s.

www.ipsl.cz